

GRAFFITI A ANTIGRAFFITI GRAFFITI AND ANTIGRAFFITI

MÁRIA BÚCIOVÁ

Fasády budov, niekedy historických, niekedy nových alebo novozrekonštruovaných, povrchy inžinierskych stavieb sú čoraz častejšie pomalované výtvarmi, označovanými ako graffiti. Názory na tento jav sú rôzne. V príspevku sa zaoberám metódami odstraňovania grafitov – mechanickými a chemickými. Ochrana konštrukcií pred grafitmi – antigrafitové nátery a fólie. Prevencia – výchova.

Facades of buildings, sometimes historical, sometimes newly reconstructed and civil engineering works are increasingly more often marked with headlines and paintings – graffiti. Opinions on these differ. The techniques of removing graffiti are mechanical and chemical. Mechanical ones include wiping off, removing with use of pressure water, abrasive methods and use of laser. Chemical ones include use of organic solvents. Protecting techniques – anti-graffiti coats and films. Prevention – education.

ČO SÚ TO GRAFFITI?

Vo svojom okolí sa stále častejšie stretávame s výtvarmi – čarbanicami sprejerov, ktoré pokrývajú fasády budov, plov, mostov, tunelov, podchodov, dokonca vlakov, električiek a pod. Názory ľudí na tieto „výtvarné“ prejavy sú rôzne, niektorí ich považujú za prejavy vandalizmu, iní za prejavy umenia.

Termín graffiti pochádza z gréckeho slova *graphein*, čo znamená písať a je to plurál talianskeho slova *graffito*, znamenajúceho škrabať [1].

Hoci rôzne príklady graffiti boli nájdené na stenách jaskýň prehistorického človeka, pozostatkoch antických miest, u mezoamerických Indiánov..., súčasné používanie termínu sa spája s moderným urbánnym prostredím 20. storočia. Nástroje staroveku sa zamenili za nástroje moderné: farebné spreje, trysky a značkovače. Avšak ľudská potreba komunikovať zostáva. Samotné graffiti označuje výtvar (piece – jedna writero-va práca, kúsok) a jeho tvorcovia sú pisatelia (writers). Moderné graffiti je stále o slovách a o písaní slov. Writeri (anglický termín prispôbený slovenskému

Obr. 1 Plochy konštrukcií mosta Lafranconi lákajú sprejerov

Fig. 1 Areas of the Lafranconi bridge attract sprayers of graffiti

skloňovaniu) zanechávajú svoju správu na verejných priestranstvách, stenách budov, v prostriedkoch verejnej dopravy... Writeri vytvárajú svoj vlastný vizuálny slang, podmaňujú si klasické lineárne písmená a podrobujú ich skúške odolnosti. Vytvárajú tak sami nové formy a štýly, od starých gotických, bublinových až po komplikovaný divoký štýl (wild style). K pôvodnému umeniu písmen niektorí writeri pripojili figuratívnu kresbu. U nás sa používa pomenovanie grafitáci alebo sprejeri.

Graffiti je odrazom sociálnej situácie a životného štýlu 60-tych rokov minulého storočia v amerických veľkomestách. Podzemné dráhy a ulice predmestí tvorili ideálne podmienky pre vznik novej expresie. Zo začiatku to boli osobné značky, „tagy“, no čoskoro sa vyvinuli do zložitejších farebných výtvarov. V 70-tych rokoch vznikala v černošských štvrtiach New Yorku centralizovaná scéna v podzemí, objektom záujmu sa stali vagóny podzemných dráh, ktoré umožňovali writerskú komunikáciu na celomestskej úrovni. Táto činnosť sa veľmi rýchlo rozšírovala medzi mládežou a neskôr celé toto hnutie dostalo označenie hip-hop graffiti, resp. sa stalo prejavom hip-hop kultúry 70-tych rokov. Hnutie hip-hop zahrňovalo okrem iného rapovú hudbu, DJ, break dance a graffiti ako spôsob vyjadrenia chudobnej, mestskej mládeže. Graffiti art bolo prijaté časťou odbornej verejnosti ako umelecký prejav. Následne sa konalo niekoľko výstav, avšak toto umenie stratilo v prostrediach galérií svoj pôvodný charakter a autenticnosť. Prestalo byť atraktívne aj pre svojich tvorcov a to najmä vďaka strate ilegality a s tým spojeným dobrodružstvom, nebezpečím a adrenalínom. Od tohto momentu sa na scéne vytvárajú dva prúdy – pôvodný

agresívny v pouličnej podobe a oficiálny umelecký prístup.

V Európe sa začali graffiti objavovať v 70-tych rokoch hlavne zásluhou tlače, obchodníkov s umením a kultovým filmom. „Oldschoolové“ umenie New Yorku bolo obohatené novými prvkami a vznikla „newschool“ graffiti. Zvlášť v Západnom Nemecku sa začali graffiti tešiť veľkej obľube u tunajšej mládeže. Doménou nemeckých, a najmä berlínskych prejavov sa stali, rovnako ako v USA, depá a vlakové súpravy metra, a hlavne Berlínsky múr. Rozdiel medzi európskymi graffitmi a tými zo Spojených štátov spočíva v tom, že nevznikli ako prejav sociálne najsľabších vrstiev, ale ako módný trend, len tak z „fajeriny“ dokázať svoju originalitu, individualnosť a schopnosť vyčleniť sa z davu.

Po roku 1989 sa s týmto javom stále častejšie stretávame aj u nás, množstvo pouličných nápisov a obrazov na stenách stále narastá. Frekvencia používania výrazu graffiti si vynútila slovenskú verziu v slovnej podobe grafity. Postoje k tomuto novému fenoménu sú rôzne – od znechutenia cez nevsímavosť až po vyvolanie agresivity.

Grafitáci majú mesto rozdelené na tzv. legálne a ilegálne zóny. V legálnych zónach (v menej frekventovaných častiach) je kontrola polície menej ostrá. Grafity v ilegálnych zónach v centre mesta sa cenia z pohľadu sprejerov vďaka väčšiemu riziku a s tým spojenému adrenalínu vyššie, jednoducho sú pre nich z ich pohľadu cennejšie.

Na vytváranie grafitov sa používajú hlavne fixy a spreje. Kreslí sa aj kriedou, rúžom, ceruzkou, guľčikovými perom a farbami (olejovými, nitrocelulózovými, akrylovými a pod.) pomocou štetca alebo spreja. Nápis – kresby, zhotovené

Obr. 2 „Vylepšená“ novozrekonštruovaná fasáda historickej budovy v centre mesta

Fig. 2 „Improved“ facade of historical building in the centre of the city

pomocou sprejov a fixov, sú vyhotovené rýchlejšie a majú väčšiu životnosť. Fixy sa hodia najmä na hladké povrchy – leštený kameň, drevo, sklo, koženku, plexisklo. Ich náplne obsahujú väčšinou organické farbivo rozpustené v organickom rozpúšťadle. Niektoré nápisy fixami sa dajú odstrániť vodou, niektoré nie. Roztok farbiva môže prenikáť i do málo poréznych podkladov, čo sťažuje čistenie. Prenikanie farby do hĺbky zväčšuje aj použitie organických rozpúšťadiel pri čistení. Najčastejšie prostriedok vytvárania grafitov sú spreje. Sú použiteľné na akýkoľvek, i veľmi členitý povrch. Vzdialenosťou trysky od povrchu podkladu sa dá meniť šírka línie i sýtosť farby a umožňujú rýchle pokreslenie plochy (aj pomocou šablón). Rýchle zasychajú a dajú sa kúpiť v širokom sortimente odtieňov, sýtosť, lesku a fluorescencie farieb. Farbiacou zložkou sprejov je obyčajne tuhý pigment alebo inertný nosič zafarbený vhodným farbivom. To obmedzuje preniknutie do štruktúry podkladu a uľahčuje odstránenie nápisu.

METÓDY ODSTRAŇOVANIA

Môžeme ich rozdeliť na mechanické a chemické [2]. Medzi **mechanické** metódy patrí stieranie, odstraňovanie tlakovou vodou, abrazívne metódy a použitie lasera. Stieranie sa hodí na hladké povrchy a farby, ktoré netvorí súvislý film, napr. nápisy kriedou. Použitie prúdu vody pod tlakom sa používa na hladkých i hrubých povrchoch (glazovaná keramika, sklo, hliník, kameň) často ako druhý krok po narušení farieb organickými roz-

púšťadlami. Tento spôsob je účinnejší ako stieranie, je však možné poškodenie čisteného povrchu, prípadne silné zvlhčenie, ak ide o porézny materiál. Abrazívne metódy zahŕňajú čistenie pomocou častíc abrazívneho prášku neseného buď prúdom vzduchu alebo vody. U niektorých typov prístrojov spôsobuje konštrukcia trysky rotačný pohyb abrazíva v prúde nosného média a navyše vibráciu tohto média. Namáhanie povrchu je menšie a týmto spôsobom sa dá aj leštiť. Dá sa využiť na všetkých podkladoch fasád. Laser využíva rozdielne vlastnosti náteru a podkladu. Dajú sa ním odstraňovať kresby farbami, nanášané sprejom alebo štetcom. Táto metóda je veľmi šetrná, ale pomalá a finančne nákladná. **Chemické** metódy odstraňovania grafitov sú založené na rozrušení farby. Najčastejšie ide o organické rozpúšťadlá alebo ich zmesi, ktoré zmäkčujú farbu. Následne sa odstraňujú mechanicky horúcou alebo tlakovou vodou.

METÓDY OCHRANY

Účinnou ochranou pred grafitmi sú **antigrafiové nátery**, ktoré zabraňujú prenikaniu farieb do podkladu, prípadne znižujú príľnavosť farby, čím uľahčujú odstránenie vodných pár a plynov, takže sa nehodia na ošetrovanie budov. Antigrafiový náter tvorí neviditeľný priehľadný film, z ktorého sa grafity dajú opakovane odstraňovať pri relatívne nízkych nákladoch. Nepochádza pritom k porušeniu čisteného povrchu ani k porušeniu samotného ochranného náteru. Antigrafiové nátery tvoria vosky, akrylátové a silikónové polyméry či kopolyméry, polyuretánové alebo epoxidové nátery, fluorované polyméry, či prírodné polysacharidy alebo celulóza. Každý z použitých materiálov má svoje

Obr. 3 Bratislavský nový most po „návsťve“ sprejerov

Fig. 3 New bridge in the city of Bratislava after visit of sprayers

výhody a nevýhody. Napr. vosk je lacný, umožňuje dýchanie stavby, ale po roku dostane zákal. Pri odstraňovaní antigrafitu náteru sa strháva celá vosková vrstva, potom sa musí naniesť nová. Polyuretány sú nevýhodné z hľadiska nízkej priepustnosti difúzných pár, ale vydržia najdlhšie, sú najodolnejšie a odstraňovanie grafitov z nich je najlacnejšie. Ochranné nátery na báze polysacharidov upchávajú póry na fasáde, takže farba neprenikne dovnútra, ale celý náter sa musí odstrániť horúcou vodou. Ďalší spôsob ochrany je použitie **fólií**, ktorých základom je obvykle polyester. Vyrábajú sa vo viacerých verzách, líšia sa použitou lepiacou vrstvou. Polyester má uzavretú štruktúru, do ktorej horšie prenikajú farby, ale nehodí sa na zložitejšie povrchy. Nedávno bola vyvinutá špeciálna klasická dekoratívna fólia so zabudovanou ochranou pred grafitmi, ktorá sa dá použiť ako náhrada laku.

Pre zabezpečenie ochrany budov proti grafitom je potrebné:

- odstránenie starých grafitov a iných nečistôt pomocou špeciálnych chemických produktov, ktoré grafity odstránia bez porušenia čisteného povrchu,
- dočistenie povrchu, prípadne premalovanie farebnej omietky v odtieni zhodnom s podkladom,
- aplikácia antigrafitového náteru,
- následný servis v podobe odstraňovania nových grafitov z už ochráneného povrchu.

PREVENČIA A LEGISLATÍVA

Azda najdôležitejšia ochrana pred grafitmi je **prevencia – výchova**. Aj tá má

Literatúra:

- [1] Tomečková J.: Graffiti ako spôsob (ne)kultúrneho vyžitia, Zborník SAV Bratislava, 1999
- [2] Kuncová M.: Antigrafitti aneb Pryč s nápisem, Sign 2001, č. 4
- [3] AXIOM real Slovensko. www.axiomreal.sk
- [4] Odstraňování graffiti. www.kaluma.cz.
- [5] ANTIGRAFFITI. www.degussa.cz.
- [6] Návrh poslankyne NRSR Kataríny Tóthovej na vydanie zákona, ktorým sa dopĺňa zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (november 2004)

však svoje úskalia. Odborníci konštatujú, že osvetu je potrebné vykonávať na vysokej profesionálnej úrovni, inak môže byť kontraproduktívna. To isté platí i o druhej stránke výchovy – represii.

Počnúc 1. júnom 2005 v SR nadob-

úda účinnosť schválená novela Trestného zákona poslankyne Kataríny Tóthovej, ktorým sa dopĺňa zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov. Táto novela zavádza novú skutkovú podstatu trestného činu a sleduje zámer zvýšiť ochranu vecí pred ich poškodením a znehodnotením postriekaním, pomalovaním alebo popísaním farbou alebo inou látkou. Novela je motivovaná tým, že doterajšia právna úprava neumožňovala postihovanie uvedených činov adekvátne ich spoločenskej nebezpečnosti a výške spoločenských škôd, a tým nedostatočne odradzovala potenciálnych páchatelov pred páchaním skutkov. Páchatelovi hrozí odňatie slobody až na jeden rok alebo peňažný trest, pri značnej alebo opakovane spôsobenej škode alebo členovi organizovanej skupiny alebo sa škoda spôsobí na veci, ktorá požíva osobitnú ochranu odňatie slobody na šesť mesiacov až tri roky alebo peňažná pokuta.

ZÁVER

Psychológovia sú názoru, že každý človek na svete chce po sebe zanechať svoj „podpis“ – viditeľný znak, že niečo dokáže, že má vplyv na svet a ľudí okolo seba. Grafit je ich „výtvor“, rukolapný dôkaz ich práce, snov, umenia, že niečo dokážu, že sú jedineční. Tvrdé potláčanie nemá zmysel, vyvoláva protitlak. Lepšie je aktivity sprejerov podchytiť, usmerniť ich tak, aby rozlišovali, kedy a kde sú ich kresby ťažkým vandalizmom, ktorým pripravujú daňových poplatníkov o nemalé finančné prostriedky a kedy môžu esteticky oživiť šedé, fádne plochy niektorých konštrukcií, ktoré im správca vyčlení.

Ing. Mária Búciová, PhD.

katedra technológie stavieb

Stavebná fakulta STU

Radlinského 11, 813 68 Bratislava SK

e-mail: maria.buciova@stuba.sk

<http://www.svf.stuba.sk/kat/TES/index.html>

REKONSTRUKCE BETONOVÝCH „NASLOUCHACÍCH ZRCADEL“ VE VELKÉ BRITÁNII

Známa naslouchací zrcadla ve Velké Británii, nacházející se v bývalém kamenolomu nedaleko močálů Romney Marshes v Kentu, nedávno prošla počáteční fází konzervačního programu. Byla postavena Královskými inženýry (The Royal Engineers) koncem 20. let minulého století a tvoří je tři rozměrné betonové stavby, dva kulaté talíře o průměru 6 a 9 m a jedna 61 m dlouhá zeď.

Zrcadla byla záměrně umístěna na poloostrově Denge, který je orientován k Paříži, protože se předpokládalo, že by se s jejich pomocí dal zaslechnout možný válečný útok. Operátor používal mikrofon a stetoskop, aby zachytil zvukové vlny odrážející se ze zrcadel, a poté mohl spustit alarm. Objev radaru v polovině 30. let naslouchací zrcadla z betonu učinil zbytečnými. Dnes jsou evidovány jako technická památka.

V 50. letech koupila pozemek, na němž zrcadla stojí, firma RMC Aggregates a začala zde těžit štěrk. Stavby byly závažně poddolovány a okolo se rozlila velká jezera. Zrcadla byla ponechána na náspu, vrávorala na štěrkovém podloží a podemřály

je vlny z jezer. Menší zrcadlo prasklo a nebezpečně se naklonilo a základy většího byly vystaveny vážnému nebezpečí.

Práce stavebního inženýra Camerona Taylora Bedforda (CTB) nezahrnovala jen opravu nakloněných zrcadel. Strategii první fáze konzervačního programu bylo vrácení štěrku na místo kolem zrcadel v drátěných koších (gabionech), oprava opěrné zdi, která byla ve špatném stavu, a velké trhliny táhnoucí se směrem k vrcholu šestimetrového zrcadla.

V druhé fázi projektu budou uskutečněny složitější opravy. Náspem na východ a západ od zrcadel budou prokopány kanály, takže se zrcadla ocitnou na ostrově. Návštěvníci k nim budou mít přístup přes otočný můstek. CTB by měl údajně projekt dokončit v létě 2005. Jeho prioritou je mimo jiné úzká spolupráce s britskými ochránci přírody.

Z časopisu *Concrete for the Construction Industry* 3/2005

přeložila Kateřina Jakobcová

